

Szymon Maksymilian Wilk

***Kulty pątnicze na terenie łacińskiej i unickiej diecezji chełmskiej
w XVI-XVIII w. w świetle ksiąg cudów***

W okresie potrydenckim (XVI-XVIII w.) na terenie Rzeczypospolitej Obojga Narodów istniało wiele sanktuariów maryjnych. Terytorialny zasięg rozprawy obejmuje obszar dwóch jednostek administracyjnych – łacińskiej i unickiej diecezji chełmskiej. W rozprawie przedstawiono osiem sanktuariów zlokalizowanych w Chełmie, Krasnobrodzie, Krystynopolu, Sokalu, Tartakowie, Tomaszowie, Werchracie i Zamościu. Jako źródła historyczne do zaprezentowania tematu posłużyły księgi cudów – zbiory relacji o nadzwyczajnych łaskach doznawanych przez pielgrzymów.

Pierwszy rozdział rozprawy dotyczy powstania i rozwoju sanktuariów. Początki każdego miejsca kultu związane były z „cudem założycielskim” (objawieniem), który został opisany w legendzie etiologicznej. Następnie duszpasterze i dobrodziejce podejmowali się budowy kościoła i sprowadzali zakon (m.in. bernardynów, dominikanów, trynitarzy) celem opieki nad świętym miejscem. W sanktuariach gromadzono dokumentację dotyczącą łask. Na powstanie ksiąg cudów miały wpływ komisje biskupie powoływane dla aprobaty kultu. Teksty pisane pierwotnie odręcznie były następnie publikowane drukiem, aby służyć szerszemu promowaniu kultów. Za ostateczny kształt prac odpowiadali redaktorzy, głównie dobrze wykształceni duchowni (m.in. bp Jakub Susza, ks. Jacek Majewski, ks. Ignacy Orłowski, ks. Antoni Jeziński).

W drugim rozdziale rozprawy przedstawiono dane statystyczne dotyczące pielgrzymek. Dynamika kultów (rozpiętość czasowa) pozwala powiązać nasilenie pątnictwa z wydarzeniami z historii poszczególnych sanktuariów. Informacje o pochodzeniu pątników dostarczają wiedzy o oddziaływaniu przestrzennym sanktuariów, na które wpływ miały: sieć osadnicza, układ drogowy w sąsiedztwie sanktuarium, a zwłaszcza konkurencja między ośrodkami pątniczymi. Struktura społeczna ukazuje zaangażowanie wszystkich stanów społecznych (szlachty, duchowieństwa, mieszczan, chłopów) w kult pielgrzymkowy.

Tematem trzeciego rozdziału jest typologia nieszczęść i cudów opisanych w księgach. Pielgrzymi informowali o wskrzeszeniach, uzdrowieniach i rozwiązaniach problemów związanych z urazami, opętaniami, wypadkami, niebezpieczeństwami wojennymi, niewolą,

pożarami, kradzieżami i chorobami zwierząt. W ten sposób księgi cudów dostarczają informacji o stanie zdrowia i problemach społeczeństwa.

Czwarty rozdział rozprawy dotyczy postaw pielgrzymów. Źródła opisywały reakcje wiernych na chorobę i spodziewaną śmierć oraz wskazywały na zawodność medycyny. Dostarczają informacji o praktykach kultowych podejmowanych przez wiernych (Msze święte, prostracja, litanie, woda z „cudownych źródeł”, egzorcyzmy i błogosławieństwa). Uzdrawieni pielgrzymowali do sanktuarium, gdzie przystępowali do sakramentów, składali zeznanie, zazwyczaj w obecności świadków, oraz wpisywali się do specjalnej księgi, co miało utrwalić doznany cud. W podziękowaniu za otrzymane łaski pielgrzymi składali wota (srebrne i złote tablice, ofiary pieniężne czy kule inwalidzkie).

Piąty rozdział rozprawy przedstawia obraz sacrum w księgach cudów. Niektórzy wierni mieli głęboki kontakt ze światem nadprzyrodzonym poprzez wizje, sny, głosy z nieba, inni obserwowali krwawe łzy pojawiające się na cudownych obrazach. Przedstawiona na tych wizerunkach Najświętsza Maryja Panna była określana wieloma tytułami odnotowanymi w księgach cudów (Bogarodzica, Dziewica, Królowa, Matka Miłosierdzia, Matka Łaskawa). Wierzący przypisywali Maryi sprawczość cudów, poddając jej wizerunki głębokiej sakralizacji, a niekiedy antropomorfizacji.